

Asia: VN/10058/2020, STM053:00/2020

Lausuntopyyntö esityksestä kontaktien jäljityssovelluksen käyttöönotosta Covid-19-epidemian hallinnan tueksi

Kysymykset

1. Muistiossa esitellään mobiilisovellus tukemaan tartuntatautien jäljitystyötä ja tartuntaketjujen katkaisemista. Onko tämä tarkoituksenmukainen tapa jäljittää tartuntaketjuja?

ei pääosin

Avoimet huomiot koskien kysymystä 1

Pirkanmaan sairaanhoitopiirissä tartunnanjäljitys toimii tällä hetkellä tehokkaasti. Henkilöt (nimet ja puhe-linnumerot), joiden kanssa covid-positiivinen on ollut lähikontaktissa on nykyisten rajoitusten ja käyttäytymisen aikana arviolta 80-90 prosenttisesti jo tiedossa ilman sovellustakin. Normaalitylanteessa ilman nykyisiä rajoituksia (massatapahtumien aikaan ym.) prosenttiosuus laskee, mutta tuskin kokonaisuudessaan alle noin 70 %:n. Täten sovellus tuo vain vähäisen lisähyödyn tuohon loppuosuuteen ja vain siltä osalta, että koko ketju on kunnossa: sekä covid-positiivinen että altistunut on ladannut sovelluksen, terveyden-huollon henkilö on hoitanut osuutensa ja covid-positiivinen on vienyt sovellukseen merkinnän positiivisuudestaan. Sovelluksen käyttö perustuu vapaaehtoisuuteen.

Koska merkittäväällä osalla kontakteista ei kuitenkaan ole sovellusta, ei voida luottaa sen tuottamaan dataan, ja koska sovelluksen kontekstissa kontaktit ottavat itse yhteyttä terveydenhuoltoon, ei myöskään voi-da jäädä odottamaan heidän reagoimistaan

Sovellus edellyttää, että ammattilainen kirjaa todetun COVID-19-tartunnan omaan käyttöliittymäänsä, josta tieto välittyy indeksin sovellukseen ja sitä kautta sovelluksen tulkin mukaan altistuneille. Nähdäksemme tämä tuo tartunnanjäljittäjälle ylimääräisen työvaiheen ennen soittoa indeksille ja tiedonkeruuta häneltä.

Sovelluksen tuoma lisä tähän on hyvinkin mahdollisesti ”kohinaa”, hetkellisiä altisteita vaikeasti määriteltävissä tilanteissa, joiden todellista merkitystä tartunnan saamisen kannalta voi olla

mahdotonta selvittää jälkikäteen. Tähän liittyvät myös Bluetoothiin perustuvan kontaktijäljityksen sisäänrakennetut heikkoudet: sovelluksen data on ”sokeaa”, itse tilanteesta ole käytettävissä muuta dataa kuin ilmeisesti ajankohta (?). Kun paikkatieto puuttuu, ”altistuksen” todellista merkitystä on vaikea arvioida. Todetun tapauksen haastatteluun perustuen selvitämme altistuneet todetun tapauksen muistamiseen perustuen eli missä hän on ollut edeltävästi tartuttavuusaikana ja keitä on ollut lähietäisyydellä. Mobiilisovelluksen perusteella altistuneeksi ”leimatun” kohdalla terveydenhuollon jäljittäjän pitäisi pyrkiä ilmeisesti haastatellen lisäksi selvittämään missä tapaukselle altistuneen ja tapauksen tiet ovat kohdanneet (yli 15 min alle 2m). Bluetooth ei käsittääksemme myöskään erota onko toinen liittymä esim. seinän takana, jolloin mitään altistumista ei ole tapahtunut. Lisäksi kaikkien käyttäjien tulisi haluta ja muistaa pitää Bluetoothiaan koko ajan päällä.

Bluetoothiin perustuva teknologia on epävarmaa ja epätarkkaa.

Järjestelmien päivittyessä (iPhone & Android) ei voida taata sovellusten eheyttä eikä langattoman teknologian toimivuutta. Uusien ns. ”vihamielisten sovellusten” tekeminen on helppoa ja niillä voidaan häiritä ja sekoittaa sekä syöttää väärää informaatiota. Mobiililaitteiden akut eivät kestä jatkuvaa Bluetoothin päälläpitoa.

Jokaisesta yhteydenotosta aiheutuu jäljittäjille työtä, koska yhteydenotot on kirjattava sairauskertomukseen ja huolestuneen yhteydenottajan kanssa on keskusteltava. Käytännössä siinä vaiheessa, kun jäljittäjän tietoon tulee uusi tapaus laboratorion tiedonannon perusteella, jäljittäjä soittaa tapaukselle ja haastattelee hänet altistuneiden osalta (jo silloin kun hän on käynyt antamassa näytteen, häntä on pyydetty miettimään, ketkä voisivat olla altistuneita ja heitä kehoitetaan täyttämään OmaTaysissa tiedonkeruulomake näistä asi-oista, joka toimii vahvan tunnistautumisen kautta ja on Pshp:n jäljittäjien käytettävissä, mikäli testi tulee positiiviseksi- tämä saadaan toimintaan lähipäivinä). Samassa puhelussa (vai miten) antaisimme hänelle varmennuskoodin, jonka kautta laukeasi tämä mobiilisovelluksen altistuneiden tunnistus. Todennäköisesti merkittävää osaa heistä me kontaktoisimme joka tapauksessa muutaman tunnin sisään jo tapauksen antamien yhteystietojen perusteella. Näin ollen näemme, että sovellus ei merkittävästi nopeuta tartunnan jäljitystyötä, mutta sen sijaan teettää lisätyötä. Pahimmillaan altistuneet soittavat jäljittäjille ja jäljittäjät altistuneille, eikä kenelläkään ole kokonaiskuvaa ketä on jo kontaktoitu, ketkä asetettu karanteeniin jne. Tästä syystä mobiilisovelluksen kautta altistuneeksi leimattujen yhteydenottopiste täytyy olla sama kuin se, mistä kontaktoidaan altistuneen henkilökohtaisesti antamien tietojen perusteella altistuneita.

On myös huomioitava, että todennäköisimmin sovelluksen ottaa käyttöön ne, jotka ovat muutenkin varovaisia ja huolehtivat kaikin keinoin tartunnalta suojautumisestaan eivätkä ne, jotka suhtautuvat asioihin rennommalla otteella ja esim ”uskaltavat” osallistua massatapahtumiin jne.

2. Onko esityksessä asianmukaisesti otettu huomioon henkilötietojen ja yksityisyyden suojaan liittyvät näkökohdat?

ei

Avoimet huomiot koskien kysymystä 2

Pshp:n tietosuojavastaavan näkemyksen mukaan jäljityssovellus on lähtökohtaisesti tietosuoja-asetuksen periaatteiden vastainen. Tietosuoja-asetuksen tavoitteena on vahvistaa säännöt luonnollisten henkilöiden suojelulle henkilötietojen käsittelyssä sekä suojella luonnollisten henkilöiden perusoikeuksia ja -vapauksia.

Tietosuojavastaavan näkemyksen mukaan henkilötietojen käsittely suostumukseen perustuen ei ole täysin ongelmaton. Suostumuksen on oltava vapaaehtoinen, yksilöity, tietoinen ja yksiselitteinen tahdonilmaisu, jolla rekisteröity lausumalla tai selkeästi suostumusta ilmaisemalla toimella hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn. Rekisteröidylle tulee siis antaa suostumusta pyydetessä riittävät tiedot siitä, mihin hänen henkilötietojensa ollaan käyttämässä ja kenen toimesta. Viime kädessä vastuu siitä, että henkilötietojen käsittely on suostumuksen mukaista ja rekisteröidylle on annettu tarvittavat tiedot, on rekisterinpitäjällä.

Annettu suostumus pitää voida myös peruuttaa yhtä helposti, kun se on annettu.

Valmistelumateriaalissa ei käy ilmi tarkemmin miten heikoimmassa asemassa olevat rekisteröidyt huomioidaan ja heidän oikeuksiaan suojellaan. Esimerkiksi lapset lataavat ja käyttävät entistä enemmän puheli-miinsa erilaisia sovelluksia ilman vanhempiensa valvontaa. Tietosuoja-asetuksessa todetaan nimenomaisesti, että lapset tarvitsevat erityistä suojaa henkilötietojensa käsittelyssä, koska he eivät välttämättä ole perillä henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä eivätkä omista oikeuksistaan.

Tietosuojavastaava pitää keskeisenä, että henkilötietojen käsittelyssä toteutetaan riittävät suojatoimet sekä asianmukaiset tekniset ja organisatoriset toimenpiteet. Teknisillä ja organisatorisilla toimenpiteillä tarkoitan esimerkiksi sovelluksen tietoturvaa, tietojen salausta ja muita suojatoimenpiteitä. Näen haasteita sovelluksen teknisten ja organisatoristen suojatoimien toteuttamisessa.

Valmistelumateriaalista ei käy ilmi miten rekisteröityjen tietosuoja-asetuksen mukaisia oikeuksia toteutetaan ja kuka näistä toimista vastaa. Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa esimerkiksi oikeus oikaista, siirtää, rajoittaa tietojensa käsittelyä ja saada tietonsa poistetuksi.

Sovellus perustuu yhteys- ja kontaktitietojen siirtelyyn ja kopiointiin erilaisia teknologioita hyödyntäen.

Tietosuojaa ja -turvaa ei voi taata, kun dataa liikutellaan ja pseudonymisoidaan eri tahojen puolesta. Taus-tajärjestelmän ja datan hallinnointi vaatii tarkempaa avaamista ja prosessin kuvausta, mikäli haluaa tietää kuka tietoja katselee ja mitä niille tapahtuu, jne.

Nykyisten lähikontaktimäärien (ja kaikkien jotka muutenkin normaalioloissa tapaavat vähän ihmisiä) ihmiset pystyvät usein päättämään itse, kuka on todennäköinen tartunnan lähde. Ts. vaikka sovellus toimisi anonymisti, käytännössä se ei ole sitä. Käytännössä kun jäljittäjä soittaa altistuneille, usein tapaus on jo heitä ehtinyt informoida positiivisesta tuloksestaan - monissa tilanteissahan todelliset altistuneet ovat lähi-piiriä tai työtovereita.

Miten huomioidaan alaikäiset henkilöt riittävästi?

Esityksessä kuvataan myös tapoja (puettavat tai mukana pidettävät välineet) jäljitysovelluksen hyötyjen saavuttamiseksi henkilöille, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää älylaitteita - kuinka näissä toteutetaan kuvattu toimintatapa? Miten tuo tietojen poistaminen ja säilyttäminen tapahtuu?

3. Onko muistiossa tunnistetut lainsäädäntömuutokset riittävät?

ei kantaa

Avoimet huomiot koskien kysymystä 3

-

4. Mahdolliset yksilöidyt säädösmuutosehdotukset

-

5. Mitä hyötyjä arvioitte sovelluksella olevan ja mille tahoille?

Tartunnanjäljitys ei koskaan ole aukotonta ja sen antama hyöty epidemian rajoittamisessa on rajallinen. Selvästi tärkeämpää on ihmisten käyttäytyminen, esimerkiksi se, ettei oireisena liiku ihmisten parissa. Näin ollen tartunnanjäljitys on vain palanen epidemian hillitsemisessä ja sovellus on parhaimmillaankin vain pieni palanen tartunnanjäljitystä. Sovelluksen tuomaa lisähyötyä voidaan pitää vähäisenä.

6. Millaisia riskejä valmisteluun tai sovelluksen käyttöön voi kohdistua?

Tartunnanjäljityksen ongelmana on aikaviive, jolloin altistuneet ehtivät usein jo itse oireilemaan ja tartuttamaan eteenpäin.

Aikaviivettä aiheuttavat mm. seuraavat asiat: 1) milloin oireinen henkilö päättää hakeutua testiin, 2) miten pian hän saa terveydenhuollon palvelusta ajan testiin, 3) näytteen kuljetus tutkivaan laboratorioon, 4) laboratoriovastauksen valmistumisen monet eri aikaviiveet, 5) laboratoriodien ilmoittaminen sairaanhoitopiiriin tai muulle vastaavalle taholle positiivisesta vastauksesta ja 6) sairaanhoitopiirin reagoiminen asiaan. Lisäksi osa testituloksista on väärää negatiivisia. Viiveen merkitys korostuu covid-tartunnanjäljityksessä, koska henkilö on tartuttava jo ennen oireiden alkamista. Sovellus ei nopeuta mitään edellä mainituista osatekijöistä.

Kuten edellä jo mainittu, sovellus tuo lisäviivettä ensinnäkin siksi, että tartunnanjäljittäjälle tulee ylimääräinen työvaihe todetun tartunnan kirjaamisessa sovelluksen ammattilaiskäyttöliittymään,

toiseksi siksi että altistusilmoituksen saanut ei ole heti, jos ollenkaan, yhteydessä terveydenhuoltoon, ja kolmanneksi siksi, että sovellus tuottaa paljon turhaa dataa, joka ei ole kontaktinjäljityksen kannalta relevanttia, mutta työllistää tartunnanjälgittäjiä ja hidastaa näin muuta toimintaa.

Näin ollen sovelluksen ladanneillekaan ei välttämättä tule merkittävää terveyshyötyä, sillä etenkin ”väärät hälytykset”, voivat aiheuttaa haittoja. Jos jäljittäjään ottaa yhteyttä hälytyksen saanut, miten jäljittäjä voi selvittää, että hän on todellisuudessa altistunut, jos todettu tapaus ei ole kyseistä henkilöä nimennyt, eikä todettu tapaus ole liikkunut julkisissa kulkuneuvoissa tai muilla yleisillä paikoilla. Ja jos hän on näin tehnyt, miten jäljittäjä voi varmistaa, että tämä yhteyden ottanut altistuneeksi leimautunut on juuri henkilö, joka on kulkenut samassa ruuhkabussissa tai junassa tapauksen kanssa. Esityksestä ei käy ilmi, onko mitään dataa käytettävissä tällaisen asian varmentamiseen. Edes ajankohtaa oletetulle altistumiselle? Mistä hälytyksen saanut altistunut voisi palautella mieleensä, missä hän on sillä ajan hetkellä ollut. Jolloin voisi kysellä tapaukselta, onko hän mahdollisesti ollut ”silloin ja silloin siellä ja siellä”. Vai onko ajatus, että kuitenkin jokainen, jolle tällainen hälytys napsahtaa puhelimeen, saa aina karanteenipäätöksen ja joutuu olemaan säädetty 2 viikkoa karanteenissa tartuntataudeista vastaavan lääkärin päätöksellä. Turhista hälytyksistä tulee turhaa ylimääräistä huolta, ja toisaalta ”hälytysväsymys”, jos tällaisia ilmoituksia tulee usein. Henkilö ei halua enää ottaa yhteyttä terveydenhuoltoon. Ainakaan, jos se johtaa aina kahden viikon karanteeniin ilman tarkempaa selvittelyä siitä, onko altistus ollut todellinen.

Mobiililaitteita on monenlaisia ja näiden kaikkien huomioiminen voi osoittautua haastavaksi, koska tässä mobiililaitte toimii keskeisessä ja tärkeässä roolissa (mm. tiedon tallennuspaikkana).

Bluetooth-ominaisuuden käyttö antaa epävarmaa tietoa etäisyydestä. Tämä voi johtaa liian suuriin arvioihin altistuneista. Bluetooth -yhteyttä pidetään monesti myös riskinä tietoturvalle ja tässä ratkaisussa yhteyttä on pidettävä ”päällä”.

Käyttäjämäärä (kattavuus) jää liian pieneksi, jolloin hyöty jää vähäiseksi tai olemattomaksi.

7. Muut huomiot muistiosta ja liitteestä. Voit esittää myös näkemyksiä jäljitysprosessissa tarvittavaan tiedonhallinnan ja tietojärjestelmien kehitykseen.

Palvelu on kuvattu hyvin yleisellä tasolla ja moni yksityiskohta on vielä ”auki”, joten useaan asiaan on kuvatun perusteella mahdotonta ottaa kantaa.

Esim. Liitteessä 2 kerrotaan ”Riippuen valitusta toteutustavasta taustajärjestelmä voidaan toteuttaa ilman tietoa henkilön yksilöivästä tunnisteesta tai niin, että taustajärjestelmään jää jokin yksilöivä tieto henkilöstä, kuten puhelinnumero”.

Monella henkilöllä on myös useampi kuin yksi mobiililaitte (esim. työ- ja henkilökohtainen kännykkä), joita käytetään molempia.

Syrjä Eveliina
Pirkanmaan sairaanhoitopiiri